

Резнік Н.П.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНВЕСТУВАННЯ В АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС

Вступ. Питання інвестування аграрної сфери є визначальними для розвитку будь-якої економіки. Від їх вирішення на сучасному етапі значною мірою залежить подолання кризового стану економіки агропромислового комплексу, відновлення та зростання виробничого капіталу, підвищення рівня виробництва та конкурентоспроможності продукції, вирішення всього спектру соціально-економічних проблем галузі. Формування соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні неможливе без реорганізації аграрного сектора країни.

В умовах дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів для забезпечення подальшого розвитку галузей агропромислового комплексу України потрібні значні інвестиції. За обмеженості внутрішніх джерел вагомим чинником технологічного оновлення та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва може стати іноземний капітал. Проте, обсяги залучення іноземних інвестицій в аграрне виробництво залишаються нині незначними, що зумовлено несприятливими політичними, соціально-економічними та екологічними чинниками.

У наукових публікаціях українських і зарубіжних авторів достатньо широко висвітлені результати досліджень інвестиційної діяльності, зокрема, форми міжнародного співробітництва та перспективи його розвитку, вплив іноземного капіталу на економіку країни-реципієнта, проблеми створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, регулювання іноземної інвестиційної діяльності.

Серед наукових праць, присвячених зазначеним проблемам, слід виділити дослідження вітчизняних вчених: Бланка І.О., Гейця В.М., Герасимчука М.С., Гойка А.Ф., Губенка В.І., Жаліла Я.А., Кандиби А.М., Кваші С.М., Лукінова І.І., Мочерного С.В., Пирожкова С.І., Сухорукова А.І., Філіпенка А.С.

Поміж зарубіжних науковців необхідно відмітити праці Балацького С.В., Буглая В.Б., Булатова А.С., Вернона Р., Кіндельбергера Ч., Коллонтай В.М., Лівенцева М.М., Ліндера С., Мозіаса П., Оліна Б., Портера М., Робока С., Самуельсона П., Сіммондса К., Уелса Л., Фамінського І.П., Хекшера Е.

Однак, ряд теоретичних і практичних питань щодо цієї проблеми, насамперед, сучасні тенденції руху інвестиційного капіталу, особливості форм і напрямків його використання в національних економіках, роль прямих іноземних інвестицій в умовах глобалізації все ще залишаються недостатньо вивченими.

Постановка проблеми. Дослідження питань регулювання інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки, на прикладі економічно розвинених країн, розробки організаційно-економічних механізмів залучення інвестицій в агропромисловий комплекс, а також формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Результати. Узагальнення літературних джерел і наші спостереження свідчать, що притоку інвестицій потребують як держави з високорозвинутою економікою, так і країни, що розвиваються. Не є виключенням і країни з так званою перехідною економікою (колишні країни СРСР). Будь-яка цивілізована держава, зацікавлена в залученні вільних фінансових коштів потенційних інвесторів в національну економіку, відповідно до державної інвестиційної політики формує систему національного законодавства і засновує на ній прavoзастосовуючу практику. Тобто, створюється блок-схема інвестиційного процесу (рис. 1).

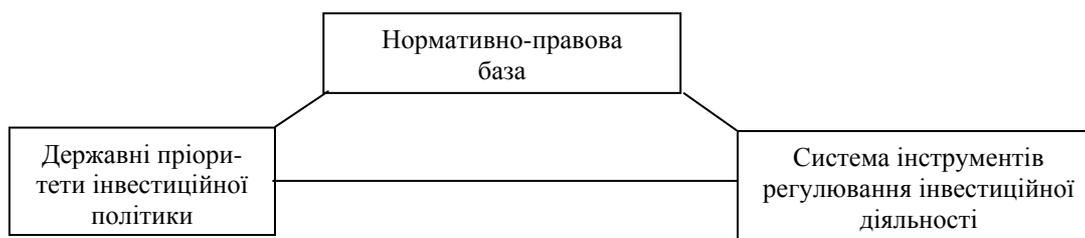

Рис. 1. Блок-схема інвестиційного процесу.

Узагальнюючи досвід інвестування в країнах з ринковою економікою слід сказати, що інвестиційний процес в них характеризується високою часткою залучених засобів, серед яких істотну частку займають кредити і субсидії. Держава здійснює як пряме субсидування капітальних вкладень в сільське господарство, так і непряме регулювання інвестиційних процесів за допомогою грошових виплат або надання різних пільг. Із зміною стану сільського господарства змінюється і ступінь втручання держави в економіку галузі.

Узагальнення літературних джерел дозволило виявити, що після закінчення другої світової війни при нестачі продовольства перед країнами Західної Європи постало завдання розширення сільськогосподарського виробництва будь-якими засобами – як для збільшення випуску продуктів харчування, так і для покращення платіжного балансу. З цією метою були прийняті нові заходи, спрямовані на підтримання цін, а для заохочення інвестицій в сільськогосподарське виробництво і впровадження новітніх методів господарювання були введені кредити і субсидії. При цьому збільшення фізичного обсягу виготовлення сільськогосподарської продукції частіше за все супроводжувалося ігноруванням ефективності виробництва. Такий підхід сприяв тому, що витрати стали значно перевищувати доходи. Часто це тягло за собою виснаження бази природних ресурсів в результаті надмірного використання ресурсів з потенційно шкідливими ефектами (засолення і виснаження ґрунтових вод від іригації відходів і добрив).

Коли сільськогосподарське виробництво зрівнялося з попитом на продовольство, пріоритети аграрної

політики стали змінюватися. Більше не стояла задача підняти виробництво будь-якими способами, пріоритетом став розвиток окремих сільськогосподарських галузей, підвищення ефективності і соціальна сфера, а також підтримання прибутковості сільськогосподарського виробництва.

На даний час в ряді країн склалася своя практика інвестування в АПК.

Так, в США федеральні бюджетні асигнування на сільське господарство виділяються у вигляді прямих грошових виплат, пільгових кредитів, безвідсоткових позик, безповоротних платежів. Фермерам надаються податкові пільги на інвестиції, надаються відстрочки платежів за кредитами. Субсидії сільському господарству в розвинутих країнах, які здійснюються через економічний механізм підтримки, складають від 20 до 80% у вартості сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Таблиця 1. Розмір субсидій у вартості сільськогосподарської продукції

Країни	Дотації, млрд. дол. США	Частка у вартості сільськогосподарської продукції, %
США	118,9	20
Канада	4,7	25
Швеція	1,8	50
Фінляндія	3,1	65
Норвегія	2,6	75
Японія	49,3	80

В Німеччині стимулюється виробництво екологічної чистої продукції. Фермам, що ведуть альтернативне землеробство, належить 3,7% сільгоспугідь країни і вони отримують 200 Євро/га прямих виплат за рік.

На початку 1990-х рр. відбувся відтік вкладень з виробничих галузей в систему виробничої інфраструктури (зберігання, транспортування, первинна переробка сільськогосподарської продукції в місцях її виробництва). В даний час бюджетні асигнування в основному виділяються під програми, пов'язані з підтримкою цін на продукцію сільських товаровиробників і їх доходів. Починаючи з 1990 рр., у ряді країн спостерігається тенденція до зниження рівня державної підтримки у вигляді субсидування. Наприклад, в США в 1982-1986 рр. субсидії склали 25%, а надалі відбулося зниження до 20% [1].

Одним з найбільших операторів ринку фінансових послуг є ФКС (Фермерська Кредитна Система), яка складається з комерційних банків, індивідуальних кредиторів і страхових компаній. На початок 2000 р. ФКС надала сільському господарству 32,3 млрд. дол. США довгострокових кредитів, використаних на придбання необоротного капіталу [2].

Останніми роками, при вирішенні проблем, пов'язаних з кредитуванням сільських товаровиробників, істотно підвищилася роль державного регулювання, спрямована на зниження тиску комерційних банків на економіку сільського господарства. З цією метою, при високому рівні кредиторської заборгованості фермерів (у США, Німеччині, Франції – 80-90% від валового сільськогосподарського доходу) і коливань відсоткових ставок за користування кредитом (5-12% річних), для стабілізації фінансового положення господарств в багатьох країнах були прийняті спеціальні програми для сільськогосподарського кредитування. Вони передбачали створення державної системи кредитування фермерів, в тому числі і із залученням кооперативних банків і фермерських кооперативів, власного капіталу фірм і компаній агробізнесу на пільгових умовах.

У системі інвестиційного кредитування розвинених країн домінуюче місце займають кредити на придбання нової техніки і впровадження прогресивних, ресурсозберігаючих технологій. Так, у Франції Credit Agricole (один з найбільших банків країни) до 70% кредитів видає на придбання техніки. Для прискорення процесу модернізації сільського господарства і випуску конкурентоздатної продукції уряди країн з розвинутою ринковою економікою передбачають спеціальні пільгові умови кредитування. Зокрема, відсоткова ставка пільгових кредитів залежно від умов ведення аграрного виробництва складає від 3,1 до 8,9%. Привілейовані позичальники (кооперативи по використанню техніки) користуються пільговим кредитом з відсотковою ставкою від 4,1 до 4,35% [3].

Фермерським господарствам, що постраждали від стихійних лих в США надаються пільгові кредити на відшкодування збитків в тваринництві, рослинництві, за втрату рухомого майна. Вони видаються на термін від 1 до 7 років, а в окремих випадках – до 20 років, а на відновлення зруйнованих приміщень і іншого нерухомого майна – на термін до 30 років.

Таким чином, в економічно розвинених країнах держава активно впливає на систему кредитування і захищає економічні інтереси фермерів від впливу на них комерційних банків. Створена система кредитування фермерських господарств дозволяє гнучко управляти інвестиційними процесами в АПК, стимулюючи приплив капіталу, в першу чергу для впровадження науково-технічних досягнень, що сприяє підвищенню ефективності виробництва.

Одним з напрямів активізації інвестиційної діяльності у сільському господарстві за кордоном є механізм оподаткування, який включає: податки на прибуток (чистий дохід) корпорацій; нерухомість, зокрема землю; капітал, що інвестується, або приріст основного капіталу; додану вартість; соціальне страхування найманої робочої сили; акцизи. Не дивлячись на такий широкий перелік, в сумі ці податки складають від 2,5 до 6% всіх фермерських витрат, з яких близько половини припадає на два податки: з прибутку і на нерухомість. Багато в чому це пояснюється наданням податкових пільг, завдяки яким фіскальні функції податків зведені до мінімуму (у США вони складають приблизно 3% в загальних фермерських витратах). Реформи податкової системи, що передбачають пільги в розвинених країнах, сприяють активному податковому

стимулюванню НТП, що вимагає додаткових капітальних вкладень.

Так, прибутковий податок фермерів США, на відміну від інших товаровиробників, нараховується тільки після реального надходження доходу, а не після фіксації операції, як в інших сферах бізнесу. Фермери мають право віднімати з отриманого доходу всі поточні витрати незалежно від того, відносяться вони до реалізованої продукції чи ні, і таким чином управляти розмірами чистого доходу. З метою мінімізації оподаткованого доходу і активізації інвестиційної діяльності фермерам дозволяється включати в поточні витрати і повністю списувати їх протягом року деякі види вкладень в засоби виробництва (на вирощування телиць для поповнення основного стада, вапнування ґрунтів і заходи щодо охорони навколишнього середовища). Вкладення в меліорацію, охорону земельних і водних ресурсів і вирощування худоби не оподатковуються і сприяють зниженню загального розміру доходу.

Вивчення досвіду високорозвинутих країн по стимулюванню інвестицій показує, що адаптована до умов сільського господарства інвестиційна політика дозволяє економічно підтримувати сільських товаровиробників, заохочувати виробництво конкурентоспроможної продукції, зберігати і підвищувати родючість ґрунту, впроваджувати нові інноваційні технології, що в результаті дозволяє забезпечити продовольчу і економічну безпеку цих країн.

Досить цікавий досвід Японії у формуванні інвестиційної політики в аграрному секторі. Однією з особливостей сільського господарства цієї країни є його дрібнотоварність, зумовлена браком земель.

Особливе місце в системі заходів державної підтримки в Японії займають механізація і електрифікація сільськогосподарського виробництва, витрати на які в останніх 35 років збільшилися в 17 і 22 рази відповідно. Розмір субсидій, що надаються сільським товаровиробникам Японії, останніми роками виріс до 10 млрд. дол. США, що дозволило створити високомеханізоване сільськогосподарське виробництво. Наприклад, в 1997 р. кількість тракторів з розрахунку на 1000 га сільськогосподарських угідь склала в США – 27, Німеччині – 103, Україні – 8,4 шт.; зернозбиральних комбайнів в США – 20, Німеччині – 19, Україні – 5 шт.. Останнім часом в країні спостерігається ріст обсягу продажів вживаної сільськогосподарської техніки (тракторів – 40%, зернозбиральних комбайнів – 35%). Це пов'язано з моральним старінням використаної і випуском нової техніки, що відрізняється вищою продуктивністю, автоматизацією і уніфікацією, направленою на скорочення всіх витрат, особливо ручної праці.

Для оновлення парку машин і устаткування кооперативні банки Японії надають фермерам позики під 4,8% на термін виплати від 5 до 20 років з пільговим періодом від 2 до 7 років, причому 50% ставок субсидує держава [4].

Одними з найважливіших сприятливих для інвестування чинників є програми міжнародної технічної допомоги і створення економічного середовища для інвестиційної діяльності.

У Польщі застосовується практика надання підприємствам з іноземними інвестиціями податкових пільг, метою яких є подолання регіональних диспропорцій і структурного безробіття, впровадження новітніх технологій, переорієнтація підприємств на експорт тощо. В основу регулювання іноземних інвестицій, що надходять у Польщу, покладено національний принцип з врахуванням регіональних особливостей, що виключає будь-яку дискримінацію щодо іноземних вкладників [5].

Визначаючи критерії оптимізації структури іноземних інвестицій в українську економіку в ході формування інвестиційної стратегії, в тому числі й регіональної, слід встановити «бажані» і «небажані» для України напрями їх надходження. До пріоритетних («бажаних») треба віднести інвестиції, які б максимально сприяли налагодженню техніко-технологічного обміну, впровадженню ноу-хау й управлінського досвіду, розвитку виробничого співробітництва й кооперування, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому й зарубіжних ринках. «Бажаними» є інвестиції у науково-дослідну діяльність, у розвиток фінансової-банківської, страхової, транспортної, прикордонної та інших інфраструктур. До «небажаних» можна віднести інвестиції, які спричиняють негативні екстерналиї, призводять до створення небезпеки виникнення монополістичного ринку, або здійснюються у безперспективні галузі чи малоефективні підприємства.

Регіональна транскордонна економічна політика України та сусідніх держав, націлена на створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу, інтелектуальної продукції шляхом об'єднання зусиль у цих напрямках, є однією з форм реалізації історичного шансу вписатися у процеси глобалізації у якості повноправних учасників. З економічних позицій такий шлях уявляється більш доступним і реальним, аніж пошук і очікування кредитів від міжнародних фінансових інститутів, більш вигідним з точки зору перспективи отримання прибутків, технологій, забезпечення динаміки багатьох галузей.

За умови обмеження інвестиційних ресурсів одним з основних завдань держави є визначення пріоритетних сфер інвестування. В Україні, як і в багатьох інших державах, пріоритетність інвестування визначається територіями, на яких формуються спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ), та об'єктами, розміщеними на цих територіях.

Цікавим для України може бути досвід створення спеціальних економічних зон у Китаї. Спочатку їх було 13, а нині – більш як 20. У цих зонах встановлено пільгові податки на прибуток, а також пільгові митні тарифи на імпорт устаткування та експорт готової продукції, розроблено чітке законодавство, що регулює діяльність іноземних інвесторів (їх права та обов'язки) і захищає інвесторів від свавілля чиновників. Іноземні інвестори не відчувають глибокої симпатії до комуністичного уряду Китаю, проте вони впевнені, що він повністю контролює ситуацію, а тому з ним можна мати справу [6].

Таким чином, створення зон особливого режиму – вільного підприємництва, при якому діє особливий митний, податковий і адміністративний режим господарювання, – є ефективним способом залучення іноземних інвестицій. Одним з небагатьох «безплатних» благ, що надаються зонами вільного підприємництва

національній економіці, є засвоєння навичок сучасного підприємництва та управлінського досвіду – елементів конкурентоспроможності. Формується нове мислення, навички, психологія підприємця.

Висновки. Для збільшення надходжень інвестицій в економіку України і зокрема в агропромисловий комплекс, необхідне створення сприятливих умов господарювання, що передбачає впровадження системи заходів, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату, забезпечення прозорості і стабільності законодавства у сфері інвестування та оподаткування; реформування податкової системи шляхом скорочення загальної кількості податків і зменшення ставок деяких з них, ліквідацію економічно необґрунтованих пільг. Правове регулювання іноземних інвестицій слід підняти до рівня світових стандартів.

Для забезпечення ефективного використання інвестицій в АПК необхідно передбачити державну підтримку, зокрема, створення пільгових умов для реалізації вкладень, пов'язаних із науковою, науково-технічною та інноваційною діяльністю.

Джерела та література

1. Кибіров А.Я. Особливості розвитку сільського господарства США. – М., 1994.
2. Магомедов А.Н., Оверчук Л.Я. Финансовая инфраструктура сельскохозяйственного рынка США. Инновационные процессы в сельском хозяйстве // Сб. научных трудов «Социально-экономические проблемы развития АПК». – М., ВНИЭСХ, 2000. – С. 231.
3. Крылатых Э.Н., Кресникова Н.И., Семенова И.В. Развитие земельного оборота в России // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2001. – №2. – С 11-14.
4. Государственное регулирование и техническая политика в сельском хозяйстве Японии (Аналитическая справка). – М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2002. – Из. 1.
5. Черевко Г.В., Гарасим П.М., Калитка Г.Б. Закордонні інвестиції в економіку Польщі // Регіональна економіка. – 1998. – №1. – С. 111-117.
6. Іваницька Г.Б. Формування регіональної інвестиційної стратегії // Вісник ЛДАУ: Економіка АПК. – 2001. – №8. – С. 161-166.

Рибчук А.В.

ГЛОБАЛЬНА ВИРОБНИЧА ІНФРАСТРУКТУРА В СИСТЕМІ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Глобальна виробнича інфраструктура, як категорія світового господарства органічно вписується в систему категорій, що характеризують сутнісні сторони інтернаціонального відтворювального процесу. Тому необхідно проаналізувати діалектичні взаємозв'язки міжнародної інфраструктури з адекватними законами та закономірностями розвитку і функціонування міжнародного виробництва.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню проблем глобальної виробничої інфраструктури та її ролі в інтернаціональному відтворювальному процесі присвячені окремі наукові публікації. Однак, безпосередньо особливості її взаємодії з основними закономірностями розвитку світового господарства в недостатній мірі представлені в сучасній економічній літературі.

Так, зокрема Кочетов Е. зазначає: « Немало важну роль в розвитку обох підсистем суспільного поділу праці (міжнаціонального та між фірмового) і у формуванні зрушень між ними відіграє і такий фактор, як рівень розвитку господарської інфраструктури в широкому змісті слова, включаючи виробничу складову...» [6, с.124].

Могільовкін І., розкриваючи вплив науково-технічної революції на розвиток глобальної виробничої інфраструктури відмічає: «Визначальне значення для розвитку транспорту у другій половині ХХ сторіччя мав швидкий технічний прогрес в період науково-технічної революції 60-70-х рр. ...Розвиток електронних засобів зв'язку, що глибоко пронизували... транспортні системи все більше перетворить транспортну інфраструктур в матеріальну базу процесу глобалізації світової економіки» [7, с.334].

Шишков Ю., аналізуючи місце об'єктів глобальної виробничої інфраструктури в системі міжнародного поділу праці підкреслює: «Історично ... структура міжнародного поділу праці постійно модернізується шляхом перенесення із високо розвинутих країн в менш розвинуті трудомістких, матеріало- і енергомістких, а також екологічно важких поверхів реального сектору економіки... Таке перенесення можливе тільки на достатньо підготовлений ґрунт... приймаючої країни, рівня розвитку її фінансової, транспортної та іншої інфраструктури...» [11, с.13].

Борко Ю. показуючи вплив процесу інтеграції на стан розвитку регіональної інфраструктури країн ЄС робить висновок, що «стимулюючий вплив інтеграції на економічний розвиток усіх... країн безумовний. Він проявляється у зміні пропорцій між сільським господарством, промисловістю та послугами, оновленні технології виробництва, розвитку інфраструктури» [1, с.20].

Злоказова Н. досліджуючи перспективи розвитку євро регіональної інфраструктури та роль у цьому процесі провідних ТНК зазначає: «Єдина транспортна інфраструктура на континенті має і суттєвий політичний аспект – інтереси національних урядів країн ЦСЄ повністю співпадають в цій частині з інтересами ТНК, що діють в регіоні» [4, с.63].

Філіпенко А. С. аналізуючи глобальний характер сучасних міжнародних економічних відносин та інфраструктури звертає увагу на те, що: «Початок III тисячоліття характеризується активізацією міжнародних портфельних інвестицій, що пов'язано з диверсифікацією та лібералізацією світового фінансового ринку, із